

ELŻBIETA JANTOŃ-DROZDOWSKA
Poznań

STOSUNKI HANDLOWE MIĘDZY EWG A KRAJAMI AFRYKI, KARAIBÓW I PACYFIKU (AKP)

Stosunki Wspólnoty z krajami trzecimi mają dla niej bardzo ważne znaczenie gospodarcze, finansowe i polityczne. Z tego też względu EWG zainteresowana jest współpracą z krajami nie należącymi do ugrupowania, w tym także z państwami rozwijającymi się. Motywacja ekonomiczna dla rozwoju stosunków z tą ostatnią grupą krajów wynika ze znacznego uzależnienia od nich Wspólnoty pod względem energetycznym, surowcowym i rynków zbytu. Kraje członkowskie Wspólnego Rynku importują około połowy zużywanych przez nie surowców energetycznych, przy czym połowę tego importu stanowi przywóz z państw słabo rozwiniętych. Szczególną rolę odgrywa tutaj import ropy naftowej, który — choć zmalał w ostatnich latach — ciągle jest niezbędny. Uzależnienie Wspólnoty od tych krajów w zakresie surowców nieenergetycznych jest także duże, np. jeżeli chodzi o ziarno kakaowe, bawełnę, magnez i miedź sięga 90%. Z drugiej strony państwa rozwijające się stanowią i mogą stanowić w jeszcze większym stopniu rynek zbytu dla towarów produkowanych we Wspólnym Rynku. Dwie trzecie eksportu do tych krajów stanowią urządzenia elektryczne i maszyny, co jest istotne dla EWG, gdyż w dziedzinach tych na rynkach wewnętrznych rozwiniętych krajów kapitalistycznych, nie należących do ugrupowania, panuje bardzo silna konkurencja, wyrażająca się głównie w wyścigu technologicznym. Na początku lat osiemdziesiątych, tak samo jak w drugiej połowie lat siedemdziesiątych, ta grupa państw była największym odbiorcą towarów eksportowanych przez Wspólnotę poza ugrupowanie¹.

Stosunki gospodarcze EWG z krajami trzeciego świata, w tym także handlowe, rozwijają się na bazie umowy Wspólnoty z poszczególnymi grupami państw: z państwami południowej części basenu Morza Śródziemnego, Ameryki Łacińskiej, Azji i krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Związki z tą ostatnią grupą krajów uregulowane są specjalnymi umowami o stowarzyszeniu, które to umowy stwarzają potencjalne przesłanki intensyfikacji ich powiązań handlowych ze Wspólnym Rynkiem.

¹ Por. A. Komar, *Finanse a Wspólnoty Europejskie*, Warszawa 1983, ss. 145-147.

Celem niniejszego opracowania jest ustalenie stanu powiązań handlowych między Wspólnotą (do 1982 r. — 10 państw członkowskich, od 1983 r. — 12 państw) a krajami AKP oraz wskazanie ich efektów dla obydwu stron.

Do grupy państw AKP zalicza się obecnie 66 krajów, przy czym w analizach statystycznych przeprowadzanych w tekście ujęte są 62 kraje w badaniach dotyczących lat siedemdziesiątych i 64 kraje — lat osiemdziesiątych. Poza kilkoma wyjątkami są to kraje tropikalne. Ponad dwie trzecie z nich leży w Afryce, reszta w strefie Karaibów i w regionie Pacyfiku. Średni produkt narodowy brutto przypadający na jednego mieszkańca wynosił dla AKP w 1980 r. 480 dolarów USA, przy czym najwyższy był w Trynidad-Tobago — 4370 dolarów, a najniższy w Czadzie — 120 dolarów. Wśród krajów afrykańskich, w siedmiu średnioroczna stopa wzrostu PNB na jednego mieszkańca w dziesięcioleciu 1970 - 1980 była wyższa niż 4⁰%, a w czterech była ujemna (w Gwinei Równikowej wynosiła -14,8⁰%).

Zainteresowanie państw rozwijających się wymianą handlową i współpracą gospodarczą z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi jest duże. Udział obrotów handlowych tych krajów z rozwiniętymi gospodarczo partnerami waha się w zależności od kontynentu (Afryka, Ameryka Łacińska, Azja) od dwóch trzecich do czterech piątych ogółu obrotów w handlu zagranicznym. Na pierwszym miejscu pod tym względem stoi Afryka, której obroty z krajami EWG wynoszą 46⁰% całości jej wymiany międzynarodowej. Ameryka Łacińska związana jest głównie z krajami Ameryki Północnej (ponad 33⁰% całości wymiany). W Azji natomiast dwie trzecie całości obrotów zagranicznych rozkłada się w sposób mniej więcej równomierny pomiędzy kraje EWG, EFTA i Amerykę Północną.

Na uwagę zasługuje tutaj fakt, że od 1958 r. sukcesywnie wzrastają obroty handlowe między krajami Ameryki Łacińskiej a EWG kosztem wymiany z Ameryką Północną. Przyczyn tego procesu należy dopatrywać się w polityce EWG wobec państw rozwijających się.

Zainteresowanie państw trzeciego świata wzrostem dynamiki wymiany z krajami rozwiniętymi wynika ze specyfiki ich gospodarek. Wzrost gospodarczy większości krajów słabo rozwiniętych jest funkcją nie tyle inwestycji wewnętrznych, co handlu zagranicznego. Ponadto wzrost ten zależy w większym stopniu od wzrostu wydajności pracy w gałęziach eksportowych niż w gałęziach produkujących na rynek krajowy, a także w większej mierze zależy on od wzrostu popytu zagranicznego na dobra eksportowane niż od wzrostu popytu wewnętrznego. Wymiana zagraniczna jest więc dla tych krajów niezbędnym warunkiem funkcjonowania gospodarek, zwłaszcza zaś podejmowania programów wzrostu i rozwoju ekonomicznego. Tę silną zależność gospodarek rozwijających

się od handlu zagranicznego określa się w literaturze jako wzrost zależności².

Obecne stosunki ekonomiczne Wspólnoty z krajami słabo rozwiniętymi są kontynuacją więzi łączących niektóre kraje członkowskie z ich dawnymi koloniami lub posiadłościami zamorskimi. Dotyczy to zwłaszcza dawnych kolonii belgijskich, francuskich i włoskich. Pierwszym krokiem, który miał doprowadzić późniejsze kraje członkowskie EWG do ujęcia stosunków ekonomicznych z państwami rozwijającymi się w określone ramy, było opracowanie w 1952 r. przez ówczesną Radę Europy tzw. planu strasburskiego. W dokumencie tym zawarto szereg propozycji dotyczących kształtowania powiązań między Europą Zachodnią a krajami Afryki.

Do sformułowań i ustaleń zawartych w tym planie wrócono następnie przy negocjowaniu warunków Traktatu Rzymskiego w 1956 r., kiedy to przedstawiciel Francji wysunął problem przyszłych stosunków gospodarczych Belgii, Holandii, Włoch i własnego kraju z ich byłymi terytoriami zamorskimi. Stanowisko Francji było dość stanowcze: postawiła ona jako warunek własnego uczestnictwa we Wspólnym Rynku stowarzyszenie jej byłych kolonii z EWG³. Mimo początkowego sprzeciwu Holandii i RFN wynegocjowano kompromis i w efekcie do Traktatu Rzymskiego dołączono część IV oraz Konwencję Uzupełniającą w sprawie stowarzyszenia ze Wspólnotą Krajów i Terytoriów Zamorskich. W tekstach tych zagwarantowano prawo do stowarzyszenia z EWG krajom i terytoriom „utrzymującym specjalne stosunki z Belgią, Francją, Włochami i Holandią”⁴. Celem stowarzyszenia miało być stymulowanie rozwoju gospodarczego i społecznego tych państw oraz ustanowienie ścisłych związków ekonomicznych między nimi a Wspólnotą jako całością. Przyspieszeniu

² M. Balicka, M. Gulcz, *Problemy ekonomiczne krajów rozwijających się*. Poznań 1983, s. 87.

³ Stanowisko Francji wynikało ze ścisłych powiązań ekonomicznych, jakie łączyły ją z byłymi koloniami, wyrazem czego były duże obroty w jej wymianie handlowej z tymi krajami, udzielanie im znacznej pomocy finansowej oraz istnienie strefy franka francuskiego. W 1956 r. 32% eksportu Francji stanowił wywóz do jej terytoriów zamorskich, a 23% jej importu pochodziło z tego obszaru. Import ten zwolniony był od cła (w przeciwieństwie do przywozu z zagranicy, który obciążony był w latach pięćdziesiątych wysokimi, protekcyjnymi stawkami opłat celnych) i od restrykcji ilościowych, a niektóre towary tropikalne sprzedawane były we Francji po cenach gwarantowanych, przewyższających ceny światowe. Por. J. J. Carré, E. Malinvaud, P. Dubois, *Rozwój gospodarki francuskiej*. Warszawa 1978, s. 294; *L'Économie française dans le Marché Commun*. Paris 1968, s. 7.

⁴ Zob. *Traktat w sprawie utworzenia EWG, Rzym, 25 III 1957*. [W:] *Zbiór Dokumentów*. Warszawa 1957.

rozwoju krajów stowarzyszonych służył też Europejski Fundusz Rozwoju, którego zasoby w latach 1958 - 1967 wynosiły 581,25 mln jednostek obrachunkowych (*unit of account*).

Konwencja o stowarzyszeniu była jednostronnym aktem państw członkowskich EWG; w jej sformułowaniu nie brały udziału zainteresowane kraje rozwijające się. Inny charakter miała podpisana w 1963 r. w Jaunde konwencja (tzw. I Konwencja z Jaunde). Był to już układ zawarty między EWG a 17 krajami Afryki i Madagaskarem, które uzyskały niepodległość po 1957 r. Konwencja ta różniła się od Konwencji Uzupełniającej, dołączonej do Traktatu Rzymskiego, a zmiany wynikały przede wszystkim z faktu rozpoczęcia realizacji przez EWG wspólnej polityki rolnej. Zgodnie z zapisami zawartymi w I Konwencji z Jaunde eksport do EWG przez kraje stowarzyszone produktów rolnych, konkurencyjnych wobec produkowanych we Wspólnym Rynku, był kontrolowany przez specjalne umowy handlowe. Oznaczało to w efekcie cofnięcie tym państwom niektórych preferencji. Rekompensatą miała być zwiększona pomoc finansowa w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju. Jego zasoby zwiększono na pięciolecie 1964 - 1969 do 730 mln jednostek obrachunkowych⁵.

Po wygaśnięciu tej konwencji podpisano, również w Jaunde, następną, której termin obowiązywania obejmował lata 1971 - 1976. Wprowadzała ona niewielkie zmiany w stosunku do ustaleń Jaunde I; główną było dalsze zwiększenie Europejskiego Funduszu Rozwoju do poziomu 918 mln jednostek obrachunkowych.

Obydwie konwencje z Jaunde miały za zadanie zacieśnić stosunki handlowe między krajami stowarzyszonymi a EWG. W wyniku zawartych ustaleń państwa AKP miały prawo do wprowadzania restrykcji celnych i ilościowych na towary importowane z EWG. Mogły to zrobić w przypadku, gdyby wymagały tego względy ich rozwoju ekonomicznego lub sytuacja w bilansie płatniczym. Kraje te zobowiązały się ze swej strony stosować wobec państw członkowskich Wspólnego Rynku klauzulę największego uprzywilejowania oraz nie dyskryminować w stosunkach handlowych żadnego spośród nich wobec pozostałych.

Mimo preferencji handlowych i finansowych cele obydwu konwencji z Jaunde nie zostały w pełni zrealizowane. W okresie ich obowiązywania eksport stowarzyszonych krajów afrykańskich do EWG rósł wolniej

⁵ W analizie konwencji regulujących stosunki EWG—kraje stowarzyszone oparto się na pracy zbiorowej: *The Lomé Convention and a New International Economic Order*, Sijthoff-Leyden 1977, oraz na opracowaniu *Accord et autres engagements bilatéraux qui lient les Communautés à des pays tiers*. Bruxelles 1983. Por. także E. Skrzyszewska-Paczek, *Konwencje z Lomé i ich skutki dla krajów AKP i krajów socjalistycznych*. Instytut Finansów, Warszawa 1981.

niż do państw wysoko rozwiniętych ogółem. Tempo jego wzrostu okazało się także niższe od tempa wzrostu eksportu wszystkich krajów rozwijających się do EWG.

Oceniając obydwie konwencje z Jaunde należy przypomnieć, że preferencje Wspólnego Rynku objęły około jednej trzeciej eksportu stowarzyszonych krajów rozwijających się do Wspólnoty. Poza tym na stosunkowo niską efektywność ustaleń tych konwencji wpłynęła polityka EWG, która chcąc uniknąć nadmiernej dyskryminacji pozostałych państw trzeciego świata, przeprowadziła w latach siedemdziesiątych obniżkę wspólnej taryfy celnej na niektóre towary w nich kupowane (np. na kakao z 9% do 4%, na kawę z 16% do 7%). Tym samym względnemu obniżeniu uległy preferencje handlowe zagwarantowane dla krajów stowarzyszonych w Jaunde. Podkreślić jednak należy, że bez tych preferencji stowarzyszone kraje afrykańskie nie byłyby zdolne do utrzymania swej pozycji konkurencyjnej na rynku EWG w stosunku do innych rozwijających się państw. Konwencje z Jaunde przyczyniły się także do pewnego uniezależnienia się krajów stowarzyszonych od swych dawnych metropolii. Przejawem tego był fakt, iż w okresie obowiązywania ustaleń tych konwencji dynamika zarówno eksportu, jak i importu z tych państw, od których w przeszłości nie były zależne politycznie lub ekonomicznie, była wyższa niż rozwój ich handlu z byłymi metropoliami⁶.

Odrębnej oceny wymaga pomoc finansowa i techniczna udzielana przez EWG krajom stowarzyszonym na podstawie ustaleń konwencji z Jaunde. W latach 1958-1975 ogólna suma tej pomocy wyniosła 2381 mln jednostek obrachunkowych, przy czym 170 mln jednostek pochodziło z Europejskiego Banku Inwestycyjnego, a pozostałe środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju⁷. Dla krajów stowarzyszonych było to 20% ogółu uzyskiwanej przez nie pomocy zagranicznej ze źródeł publicznych. Dla EWG natomiast kwota ta stanowiła tylko 7% pomocy udzielanej przez nią na cele rozwojowe. Pomoc ta przybierała na ogół formę darów. Jeżeli chodzi o jej wykrzyszczenie, to w okresie obowiązywania I Konwencji z Jaunde środki finansowe kierowano głównie do sektorów bezpośrednio produkcyjnych — przede wszystkim do rolnictwa. W latach 1971-1975 objęto finansowaniem tymi środkami również przemysł, promocję eksportu i rozwój turystyki.

W tym czasie EWG podpisała w Arushy porozumienie o stowarzyszeniu z Kenią, Tanzanią i Ugandą na okres 1971 - 1975, do którego po 1973 r. (po przystąpieniu Wielkiej Brytanii do EWG) przyłączyły się inne kraje

⁶ Zob. *EC-ACP Trade. A Statistical Analysis*. Luxembourg 1983, ss. 105 - 120.

⁷ C. Dodo, R. Kuster, *The Road to Lomé*, [W:] *The Lomé Convention and ...*, op. cit., ss. 52 - 53.

Commonwealthu. Po wygaśnięciu ważności konwencji z Jaunde i Arushy państwa wcześniej stowarzyszone wystąpiły w negocjacjach jako strona łącznie z krajami *Commonwealthu*. Nową konwencję o stowarzyszeniu 46 krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku ze Wspólnotą podpisano w lutym 1975 r. w Lomé. Po dość długiej procedurze ratyfikacyjnej weszła ona w życie 1 kwietnia 1976 r. i obowiązywała przez 5 lat. Przy końcu 1979 r. 58 krajów AKP i przedstawiciele EWG zawarli w Lomé kolejne porozumienie, przedłużające na następny okres pięcioletni wygasającą w 1980 r. poprzednią Konwencję. Ponieważ w interesującej nas dziedzinie współpracy handlowej obydwie akty bardzo niewiele się różniły, zostaną one omówione łącznie jako podstawa stosunków handlowych między EWG a krajami AKP do końca 1985 r.

Zagadnienia ze sfery współpracy handlowej były tymi, które w negocjacjach między zainteresowanymi stronami przysparzały najwięcej problemów. Krajom AKP szczególnie zależało na określeniu warunków dostępu ich towarów na rynek EWG, na zminimalizowaniu barier pozataryfowych, na sprecyzowaniu reguł ustalania pochodzenia produktu oraz promocji handlu państw AKP. Wspólnota, poza wyżej wymienionymi problemami, zainteresowana była sprawą warunków dostępu swoich towarów na rynki krajów stowarzyszonych. W prowadzonych negocjacjach te ostatnie państwa domagały się całkowitego zwolnienia swego eksportu do EWG od wszelkich ceł, opłat, restrykcji ilościowych i innych ograniczeń. Zasadniczą przeszkodą na drodze realizacji tych żądań była wspólna polityka rolna EWG. W wyniku negocjacji zgodzono się (co było ustępstwem ze strony przedstawicieli Wspólnego Rynku) na przyznanie krajom AKP przywileju preferencyjnego traktowania ich eksportu do Wspólnoty produktów objętych wspólną polityką rolną (w porównaniu do eksportu pochodzącego z krajów trzecich). Nie było takiego ustalenia we wcześniejszych konwencjach z Jaunde i Arushy. Państwa EWG zgodziły się na to ustępstwo, ponieważ eksport towarów rolnych ma dla niektórych rozwijających się państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku duże znaczenie, choć liczba wyrażająca średni udział eksportu rolnego wszystkich tych krajów na rynek Wspólnoty stanowiła w drugiej połowie lat siedemdziesiątych tylko około 6% ich globalnego eksportu rolnego. Obniżone zostały w związku z tym przede wszystkim stawki opłat importowych na te produkty rolne, które stanowią ważne pozycje eksportowe tych krajów, jak np. kukurydza, ryż, proso, sorgo oraz artykuły wytwarzane z ryżu i zbóż. Poza tym zniesione lub zredukowane zostało cło importowe na niektóre owoce i warzywa, a także ustalone zostały kontyngenty mięsa wołowego i cielęciny, które mogą być przywożone z krajów AKP na obszar Wspólnego Rynku.

Druga Konwencja z Lomé utrzymywała w mocy te postanowienia,

a ponadto — zgodnie z jej ustaleniami — ułatwieniami handlowymi objęto takie produkty pochodzenia rolniczego, jak: pomidory, marchew, cebula, fasolka szparagowa, niektóre soki i konserwy owocowe. W dziedzinie wymiany handlowej artykułów przemysłowych uzgodniono zostało jednostronne zwolnienie przez EWG krajów AKP z opłat celnych, pobieranych przy imporcie tych towarów.

Odnosnie do barier pozataryfowych uzgodniono tylko, że państwa Wspólnoty będą każdorazowo informowały swoich partnerów handlowych o ich wprowadzaniu, a także w miarę możliwości będą konsultowały z nimi zamiar zastosowania pozataryfowych ograniczeń w imporcie. Ponieważ jednak bariery pozataryfowe nie są elementem wspólnej polityki handlowej, wymienione wyżej zobowiązanie dotyczy poszczególnych krajów członkowskich, a nie organów EWG.

Przyznając krajom stowarzyszonym Afryki, Karaibów i Pacyfiku ułatwienia handlowe, EWG zabezpieczyła się jednocześnie przed ich ewentualnymi szkodliwymi następstwami dla własnej gospodarki. W art. 10 I Konwencji z Lomé Wspólnota zagwarantowała sobie możliwość zastosowania tzw. klauzuli obronnej dotyczącej rynku. Może ona zostać wykorzystana, gdy w poszczególnych sektorach gospodarki EWG lub w ogólnej sytuacji finansowej ugrupowania wystąpią niekorzystne zmiany, wywołane realizacją uzgodnionych preferencji handlowych.

Ważny z punktu widzenia interesów państw stowarzyszonych jest fakt traktowania przez EWG krajów AKP jako jednolitego obszaru celnego. Stało się to czynnikiem stymulującym rozwój kooperacji między tymi państwami, a w przyszłości może stać się stymulatorem głębszej niż to ma miejsce obecnie regionalnej integracji państw słabo rozwiniętych.

Mówiąc o stosunkach handlowych między EWG a państwami AKP, nie można pominąć ważnego dla dalszego rozwoju obrotów handlowych między tymi grupami krajów systemu STABEX, którego celem jest stabilizacja przychodów eksportowych państw stowarzyszonych. Jego geneza sięga okresu poprzedzającego powstanie EWG, gdy Francja udzielała swoim terytoriom zamorskim szerokich preferencji importowych, a których stosowania zaprzestała z chwilą powstania Wspólnoty.

W ramach konwencji z Jaunde kraje słabo rozwinięte uzyskały pomoc finansową, przeznaczoną na rozwój i dywersyfikację produkcji. Konkurencyjność ich towarów na rynku światowym była jednak w dalszym ciągu niska. W okresie obowiązywania postanowień tych konwencji kraje stowarzyszone domagały się od EWG zagwarantowania eksportowanym przez nie towarom odpowiednio wysokich i stabilnych cen. Żądania te nasiliły się po 1971 r., gdy Wspólnota przyjęła system ogólnych preferencji celnych i dokonała obniżki wspólnej taryfy celnej. Posunięcia te

względnie zmniejszyły korzyści, jakie kraje stowarzyszone odnosiły ze specjalnych stosunków handlowych ze Wspólnym Rynkiem.

Przed podpisaniem pierwszej Konwencji z Lomé dyskutowano na temat różnych koncepcji gwarancji wpływów eksportowych. W konsekwencji uzgodniono, że stabilizowanie wpływów uzyskiwanych przez kraje stowarzyszone z eksportu do EWG przyjmie postać kompensat finansowych, a nie ograniczania wahań cen i że będzie się ono dokonywało w ramach specjalnego systemu, który otrzymał nazwę *STABEX*. Miał on za zadanie zapobiegać szkodliwym skutkom niestabilności przychodów eksportowych krajów AKP, a tym samym stworzyć warunki umożliwiające stały i zrównoważony wzrost gospodarczy tej grupy państw. Zakres funkcjonowania systemu ograniczono w pierwszej Konwencji z Lomé do 12 grup towarowych, na które składało się 29 pozycji, a w Konwencji Lomé II zakres ten rozszerzono do 44 pozycji i w ten sposób objęta nim jest w tej chwili większość artykułów rolnych, odgrywających ważną rolę w eksporcie państw AKP. Znalazły się w nim takie produkty, jak: kawa, orzeszki ziemne, herbata, surowy sisal, drewno, skóry, a także pewne wyroby pochodzące ze wstępnego przetwórstwa tych surowców oraz jeden tylko surowiec mineralny — ruda żelaza.

Najważniejszymi kryteriami, którymi kierowano się przy ustalaniu listy towarów objętych systemem *STABEX*, były:

- rola wpływów z eksportu określonego produktu dla gospodarki danego kraju;
- znaczenie eksportu danego towaru dla poziomu zatrudnienia w kraju eksportera;
- pogorszenie się *terms of trade* danego państwa w wymianie ze Wspólnotą;
- różnice w poziomie rozwoju między poszczególnymi państwami AKP.

Aby zainteresowany kraj mógł otrzymać kompensatę finansową w ramach systemu *STABEX*, muszą zostać spełnione pewne warunki. Po pierwsze, spadek wpływów uzyskiwanych w danym roku z eksportu towarów ujętych w tym systemie musi wynosić co najmniej 7,5% (tzw. próg fluktuacji) w stosunku do poziomu odniesienia. Poziom odniesienia dla danego roku liczy się jako średnią wielkość wpływów z eksportu określonego artykułu do EWG z czterech poprzednich lat. Po drugie, udział wpływów z eksportu danego surowca w globalnych przychodach eksportowych danego kraju AKP musi wynosić co najmniej 7,5% (tzw. próg zależności eksportowej). Dla najniżej rozwiniętych oraz pozbawionych dostępu do morza państw AKP obniżono zarówno próg fluktuacji, jak i próg zależności eksportowej do 2,5%.

Transfery dokonywane w ramach systemu *STABEX* przyjmują po-

stać nieoprocentowanych kredytów. Kraj otrzymujący kredyt zobowiązany jest do jego spłaty w ciągu 5 lat, przy czym zobowiązanie to może być egzekwowane tylko w przypadku, gdy w tym okresie (tj. 5 lat) wzrosły przychody eksportowe dłużnika. Ponadto Rada EWG może podjąć decyzję o anulowaniu części lub nawet całości zadłużenia.

Poza możliwością uzyskania kredytów, gwarantujących stabilizację wpływów eksportowych, kraje AKP korzystały też w okresie obowiązywania konwencji Lomé I i Lomé II z pożyczek Europejskiego Banku Inwestycyjnego. W latach 1976-1985 Bank ten udzielił krajom stowarzyszonym kredytów na następujące sumy (w mln ECU — *European Currency Unit* — europejska jednostka walutowa): Lomé I: 390,1, Lomé II: 602,5, razem=992,6. Łącznie z wypłatami z budżetu wielkości te kształtowały się następująco (w mln ECU) — Lomé I: 489,71, Lomé II: 876,56, razem=1366,27. Kierowano je przed wszystkim do następujących sektorów gospodarczych państw AKP:

energetyka	— 403 9 mln ECU
infrastruktura	— 122,9 mln ECU
przemysł	— 693,66 mln ECU
rolnictwo, rybołów- wstwo, leśnictwo	— 0,9 mln ECU ⁸ .

Aby ocenić rezultaty ustaleń konwencji i realnej pomocy finansowej dla stosunków handlowych EWG — kraje AKP, należy poddać analizie wymianę handlową między nimi. W latach 1970-1980 w wymianie han-

TABELA 1

Dynamika wymiany między EWG a AKP w latach 1970 - 1980
(1970 r. = 100)

Rok	Import EWG z AKP	Eksport EWG do AKP
1970	100	100
1971	99	120
1972	115	130
1973	160	158
1974	263	211
1975	232	293
1976	250	319
1977	307	413
1978	328	470
1979	439	470
1980	567	633

Źródło: *EC-ACP Trade. A Statistical Analysis*. Luxembourg 1983, s. 76.

⁸ Wszystkie przytoczone tutaj dane pochodzą z *European Investment Bank. Annual Report 1985*, ss. 126 - 127.

dlowej między Wspólnotą a państwami stowarzyszonymi zanotowano znaczny wzrost w wyrażeniu wartościowym: import EWG rósł w tym dziesięcioleciu średnio o 18,9⁰/o rocznie, a jej eksport do krajów stowarzyszonych zwiększył się średnio o 20,3⁰/o rocznie (por. tabela 1). Mimo wartościowego wzrostu wymiany między EWG a krajami AKP udział tych ostatnich w globalnym imporcie spoza ugrupowania w ciągu analizowanego okresu uległ niewielkiemu obniżeniu (por. tabela 2) z 7,8⁰/o

TABELA 2

Udział wymiany z AKP w łącznych obrotach handlu zagranicznego EWG

Rok	Procentowy udział importu EWG z AKP w ogólnym imporcie EWG z		Procentowy udział eksportu EWG do AKP w ogólnym eksporcie EWG do	
	wszystkich państw trzecich	wszystkich państw słabo rozwin.	wszystkich państw trzecich	wszystkich państw słabo rozwin.
1970	7,8	21,8	6,3	22,1
1971	7,2	19,5	6,7	23,0
1972	7,3	19,9	6,2	21,8
1973	7,2	19,2	5,6	20,0
1974	8,0	17,1	5,5	17,8
1975	7,2	16,1	6,9	18,8
1976	6,7	15,1	7,1	19,5
1977	7,3	16,6	7,8	20,4
1978	6,8	16,8	7,5	19,2
1979	7,0	16,8	6,2	17,1
1980	7,1	16,6	7,2	18,9

Źródło: Zestawiono na podstawie: *EC-ACP Trade, op. cit., s. 76.*

w 1970 r. do 7,1⁰/o w 1980 r. Szczególnie jednak zmalał udział importu z obszaru AKP w łącznym imporcie Wspólnoty z krajów rozwijających się (do których zaliczono tutaj także wszystkie państwa stowarzyszone oraz OPEC): 21,8⁰/o w 1970 r. do 16,6⁰/o w 1980 r. Natomiast udział eksportu EWG do krajów AKP w globalnym eksporcie Wspólnoty poza ugrupowanie wzrósł z 6,3⁰/o w 1970 r. do 7,2⁰/o w 1980 r., ale obniżył się jego udział w łącznym eksporcie EWG do krajów rozwijających się — z 22,1⁰/o w 1970 do 18,9⁰/o w 1980 r. Rozwój wymiany w analizowanym okresie przedstawiał się więc następująco:

1) EWG umocniła swoją pozycję eksporterka do krajów AKP, ale w znacznie szybszym tempie rósł jej eksport do pozostałych państw rozwijających się;

2) spadło znaczenie państw AKP jako dostawców towarów na rynek EWG — szczególnie silnie w stosunku do pozostałych krajów trzeciego świata.

TABELA 3

Import EWG i innych państw uprzemysłowionych z AKP (w mln dolarów USA)

Rok	Import EWG	Import państw uprzemysłowionych (poza EWG)	Procentowy udział w łącznym imporcie krajów uprzemysłowionych z AKP (poza EWG)			
			USA	Japonia	Hiszpania Portugalia	Pozostałe kraje
1970	4714	2846	45,3	22,9	6,2	25,8
1972	5403	3504	49,3	20,0	7,5	23,2
1974	12404	10689	66,4	15,7	3,7	14,2
1976	11799	12827	73,8	8,8	4,8	12,6
1977	14460	15340	75,6	7,9	5,2	11,3
1978	15447	14228	74,3	8,7	4,6	12,3
1979	20676	20268	75,7	9,7	4,4	12,2
1980	26730	26004	74,3	8,0	6,5	11,2

Źródło: *EC-ACP Trade, op. cit., s. 79.*

Oceniając pozycję Wspólnego Rynku w obrotach handlowych z krajami AKP w stosunku do pozostałych państw uprzemysłowionych, stwierdzić należy, że w dziesięcioleciu 1970-1980 EWG straciła pozycję najważniejszego odbiorcy towarów z państw stowarzyszonych. W szybszym bowiem tempie niż do dziesięciu państw Wspólnoty rósł eksport AKP do pozostałych krajów rozwiniętych (przede wszystkim do USA) i w 1980 r. wartości obydwu strumieni eksportu były zbliżone. Natomiast w eksporcie na rynki państw AKP EWG umocniła się na pozycji głównego dostawcy, dzięki szybkiemu tempu wzrostu swego eksportu do państw stowarzyszonych (por. tabela 3 i 4).

Powyższe wnioski dotyczą wymiany EWG z wszystkimi krajami AKP łącznie. Spośród państw stowarzyszonych można wyróżnić pięć regio-

TABELA 4

Eksport EWG i innych państw uprzemysłowionych do AKP (w mln dolarów USA)

Rok	Eksport EWG	Eksport państw uprzemysłowionych (poza EWG)	Procentowy udział w łącznym eksporcie krajów uprzemysłowionych do AKP (poza EWG)			
			USA	Japonia	Hiszpania Portugalia	Pozostałe kraje
1970	3483	3060	27,0	34,5	3,4	25,1
1972	4542	3875	29,0	42,2	3,8	25,0
1974	7354	7663	28,0	46,2	2,8	23,0
1976	11126	9698	29,1	44,7	3,4	22,8
1977	14400	10801	28,9	43,6	3,5	24,0
1978	16386	10944	31,5	36,0	4,7	27,8
1979	16364	10294	32,6	29,4	6,2	31,8
1980	22051	13959	32,6	33,1	5,5	28,8

Źródło: jw.

nów geograficznych o różnym stopniu powiązań handlowych ze Wspólnym Rynkiem. Są to kraje Afryki Zachodniej, Afryki Środkowej, Afryki Wschodniej i Południowej, leżące w strefie Karaibów, leżące w strefie Pacyfiku.

Analizując dane statystyczne dotyczące eksportu i importu poszczególnych państw stowarzyszonych⁹, można stwierdzić, że wymiana handlowa między EWG a krajami AKP najszybciej rozwija się z Afryką Zachodnią, szczególnie z Nigerią. Na marginesie zauważyć tutaj należy, że również USA notują po 1974 r. największe obroty z krajami Afryki Zachodniej, które zastąpiły w roli największego eksportera do USA spośród państw AKP kraje strefy Karaibów. Analizując dalej koncentrację wymiany EWG - AKP, stwierdzić można, że około jednej trzeciej łącznego importu Wspólnoty (poza ropą naftową) pochodzi z jednej dziesiątej państw AKP, przede wszystkim z Nigerii, a następnie z Wybrzeża Kości Słoniowej, Zairu, Gabonu, Kamerunu oraz Wysp Bahama. Z drugiej strony w okresie 1970-1980 39 spośród 62 państw AKP miało niższy niż 1% udział w imporcie Wspólnego Rynku z krajów stowarzyszonych. Jeżeli chodzi o eksport EWG do tej grupy państw, to w podobnej sytuacji było 40 krajów AKP. Tendencja do tak silnej koncentracji obrotów EWG - AKP ujawniła się szczególnie wyraźnie w drugiej połowie lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych.

Dotychczasowe uwagi dotyczyły Wspólnego Rynku jako całości, bez wyodrębniania w analizie obrotów handlowych z krajami stowarzyszonymi poszczególnych państw członkowskich. Tymczasem zróżnicowany udział w obrotach handlowych EWG - AKP mają nie tylko poszczególne państwa stowarzyszone, ale również kraje Wspólnoty. W latach 1970-1980 sukcesywnie wzrastał udział Francji w imporcie ze stref AKP (przy znacznym spadku udziału Wielkiej Brytanii) do 13% w latach osiemdziesiątych. Francja od 1972 r. ma największy udział w imporcie Wspólnego Rynku z państw stowarzyszonych. Od 1978 r. jest to wielkość dość stabilna, oscylująca wokół 25% całego importu EWG z tego obszaru. W badanym okresie wzrastał również udział RFN — do około 22% na początku lat osiemdziesiątych. Holandia jest trzecim co do wielkości importu partnerem AKP — jej udział wynosi 10 - 15% łącznego importu Wspólnoty, a udział Włoch i Belgii oraz Luksemburga nie przekracza 10%. Najniższy, bo wynoszący około 1-2% udział w imporcie z państw stowarzyszonych mają Dania, Irlandia i Grecja. Jeżeli wyłączymy z analizy paliwa, sytuacja nieco się zmieni. Przede wszystkim spadnie udział RFN (do 18-20%), a wzrośnie udział Wielkiej Brytanii (do 20-22%).

⁹ *Yearbook of Foreign Trade Statistics. Third Countries. Volume A — ACP Countries, Luxembourg 1983, ss. 24 - 27.*

W eksporcie EWG do krajów AKP największy udział mają Francja i Wielka Brytania — po około 30%, przy czym udział tej ostatniej miał w latach siedemdziesiątych tendencję malejącą (wzrost eksportu zanotowała Wielka Brytania dopiero w latach 1979-1982), a udział Francji lekką tendencją zwykłą. Udział RFN oscylował wokół 15-20%, Włoch i Holandii był nieco niższy od 10%, a Belgii i Luksemburga ustabilizował się na początku lat osiemdziesiątych na poziomie 6%. Dania, Grecja i Irlandia, podobnie jak w przypadku importu, notowały w całym badanym okresie, a także w 1982 r. 1-2% udziału w eksporcie Wspólnoty do państw stowarzyszonych.

Struktura rzeczowa importu Wspólnoty z krajów AKP charakteryzuje się wyraźną dominacją surowców, chociaż zauważyć należy pewien wzrost w zakupach wyrobów gotowych. Udział surowców w imporcie EWG zmniejszył się z 97,7% w 1975 r. do 95,1% w 1980 r., a udział wyrobów gotowych wzrósł w tym czasie z 2,3% do 3,6%. W okresie 1975-1980 najbardziej zwiększył się udział surowców paliwowych w globalnym imporcie Wspólnego Rynku z państw stowarzyszonych — wzrósł on z 34,4% do 48,3% (a więc o 7% średniorocznie), w tym udział paliw przetworzonych zwiększył się średniorocznie aż o 32,5%. Odnotować także należy wzrost znaczenia w globalnym imporcie grupy dóbr konsumpcyjnych oraz zmniejszenie się udziału importu produktów spożywczych (o 5,5% średniorocznie).

Nierównowaga między surowcami i wyrobami gotowymi, która charakteryzuje strukturę importu Wspólnoty z krajów AKP, jest łagodzona sytuacją w eksporcie. Wprawdzie w eksporcie EWG do państw dominowały w latach siedemdziesiątych wyroby gotowe, które w 1975 r. stanowiły ok. 60% sprzedaży do tego obszaru (surowce około 40%), ale już w 1980 r. udział tych grup towarowych wynosił po około 50%.

Import surowcowy Wspólnoty z krajów AKP w latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych pozostał w porównaniu z globalnym importem ugrupowania z państw trzecich (a więc z wyłączeniem importu *intra* EWG) prawie bez zmian, kształtując się na poziomie 9% w 1970 r. i 9,1% w 1980 r. Podobna stabilizacja wystąpiła po stronie eksportu Wspólnego Rynku. Udział eksportu do państw AKP w globalnym eksporcie Wspólnoty do państw trzecich wynosił w 1975 r. 6,3%, a w 1980 r. — 6,7%, zaś udział eksportu wyrobów gotowych — 7,1% w 1975 r. i 6,7% w 1980 r.

Po 1981 r. zauważyć można w handlu wzajemnym EWG - AKP niewielkie zmiany, które — być może — świadczą o zacieśnianiu się więzi handlowych między tymi grupami krajów, choć w tej chwili trudno stwierdzić, czy będzie to stała tendencja czy też sytuacja wróci do stanu z lat siedemdziesiątych. Po pewnym załamaniu się handlu zagraniczne-

go krajów AKP z kapitalistycznymi państwami uprzemysłowionymi (w tym także z EWG) w 1981 r., od 1982 r. rozpoczął się wzrost obrotów. W 1982 r. — przy ogólnym spadku eksportu do rozwiniętych krajów kapitalistycznych — wywóz państw stowarzyszonych do Wspólnego Rynku osiągnął poziom 17,7 mld ECU, co oznaczało niewielki wzrost wobec 1981 r. W 1983 r. eksport państw AKP do uprzemysłowionych krajów kapitalistycznych obniżył się jeszcze o 2,5% w stosunku do 1982 r., ale do EWG wzrósł o 10% — do 19,5 mld ECU. Wysoki wzrost eksportu państw stowarzyszonych do Wspólnoty zanotowano w 1984 r. — o 27%, tj. do poziomu 24,7 mld ECU, a w 1985 dynamika obniżyła się o 5,6%, a wartość eksportu AKP do EWG osiągnęła poziom 26,8 mld ECU.

Natomiast eksport EWG do obszaru AKP spadał do 1983 r. W tym właśnie roku obniżył się on wobec 1982 r. o 13% (spadek całego importu tej grupy państw z krajów uprzemysłowionych wyniósł w tym roku 14%). W 1984 r. Wspólnota w swoim eksporcie do krajów stowarzyszonych zanotowała 3% wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim. Był on niższy od wzrostu eksportu ugrupowania do wszystkich krajów rozwijających się, który wyniósł 6%. Odwrotna sytuacja miała miejsce w 1985 r., kiedy to eksport państw członkowskich EWG do obszaru AKP wzrósł o 6,8%, a eksport do wszystkich państw rozwijających się wzrósł tylko o 1,4%¹⁰.

Struktura geograficzna zarówno eksportu, jak i importu państw AKP nie uległa zmianie w latach osiemdziesiątych. W dalszym ciągu dominuje Afryka Zachodnia, która w 1985 r. miała 56% udziału w łącznym eksporcie AKP do Wspólnego Rynku.

W konsekwencji wyższej dynamiki wzrostu importu z AKP niż eksportu do tego obszaru w latach osiemdziesiątych, deficyt handlowy EWG z krajami stowarzyszonymi powiększył się w porównaniu z okresem lat siedemdziesiątych. W 1983 r. deficyt ten wynosił 3,7 mld ECU, w 1984 r. — 8,4 mld ECU, a w 1985 r. wzrósł do 8,7 mld ECU¹¹.

Przytoczone wyżej dane statystyczne obrazują rozwój wymiany handlowej między EWG a krajami stowarzyszonymi przed wejściem w życie Konwencji z Lomé (okres do 1975 r.) oraz w okresie realizacji postanowień pierwszej i drugiej Konwencji z Lomé. Trudno dostrzec bardzo wyraźny pozytywny wpływ tych uregulowań na dynamikę wymiany i na jej strukturę rzeczową, szczególnie w okresie obowiązywania I Konwencji z Lomé. Tradycyjny model importu z krajów słabo rozwiniętych przede wszystkim surowców znajduje również potwierdzenie w stosunkach

¹⁰ „The Courier” nr 88 — November—December 1984, s. 37; nr 99 — September—October 1985, ss. 45; nr 97 — May—June 1986, s. 58.

¹¹ Por. „The Courier” nr 97 — May—June 1986, s. 58.

Wspólnoty z państwami AKP. Poza tym utrwaliła się, a nawet zwiększyła, tendencja występująca we wcześniejszym okresie, polegająca na koncentracji wymiany handlowej EWG na małej liczbie bardziej rozwiniętych krajów stowarzyszonych. Tak więc do połowy lat osiemdziesiątych nie tylko nie uległa znacznemu przyspieszeniu dynamika wymiany handlowej EWG — AKP, ale także nie zmieniła się w większym stopniu jej struktura geograficzna i rzeczowa. W konsekwencji najbardziej kraje Afryki, Karaibów i Pacyfiku nie poszerzyły swojej bazy eksportowej i nie osiągnęły przyspieszenia swego wzrost i rozwoju gospodarczego.

Nie można jednakże nie dostrzegać pewnego pozytywnego wpływu istniejących ram instytucjonalnych na wymianę handlową między Wspólnym Rynkiem a krajami stowarzyszonymi, jak i korzystnego wpływu tej wymiany na sytuację ekonomiczną tych ostatnich. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych zarówno kapitalistyczne kraje rozwinięte, jak i państwa AKP przeżywały liczne trudności związane z recesją gospodarczą. Preferencje handlowe i pomoc finansowa EWG były niewątpliwie czynnikami osłabiającymi spadek tempa wymiany między Wspólnotą a krajami stowarzyszonymi. Świadczy o tym analizowana wyżej dynamika wzrostu eksportu państw AKP do EWG i kapitalistycznych krajów uprzemysłowionych łącznie po 1980 r.

W grudniu 1984 r. podpisano w Lomé nową konwencję o stowarzyszeniu między krajami EWG i 66 państwami obszaru AKP¹². Ustalenia tej konwencji weszły w życie 1 maja 1986 r., po jej ratyfikacji przez wszystkie kraje członkowskie Wspólnoty i dwie trzecie państw stowarzyszonych, a jej efekty handlowe i ekonomiczne mogą być oceniane dopiero za kilka lat.

¹² Tekst konwencji zob. „The Courier” nr 89 — January—February 1985, Special Issue.

Redakcja: **MARIAN BISKUP**

ŚLĄSK I POMORZE W HISTORII STOSUNKÓW POLSKO-NIEMIECKICH W ŚREDNIOWIECZU

**XII KONFERENCJA WSPÓLNEJ KOMISJI
PODRĘCZNIKOWEJ PRL-RFN. OLSZTYN.**

ark. wyd. 15, nakład 2500, cena 300,—

Istniejące istotne różnice w przedstawieniu dziejów Śląska i Pomorza w historiografii polskiej i niemieckiej skłoniły Wspólną Komisję Podręcznikową PRL-RFN do kontynuacji dialogu naukowego w zakresie tej tematyki. Jego realizacją była XII Konferencja Podręcznikowa, której pokłosiem są materiały zaprezentowane w niniejszym tomie, obecnie w drugim wydaniu i w nowej serii wydawniczej Instytutu Zachodniego. Materiały te wykazują, że różnice interpretacyjne nie zostały w pełni przewyżczone. Niemniej jednak konferencja przyczyniła się do głębszego naświetlenia tej problematyki przez wyjście poza tradycyjne dotąd ramy historii narodowej, przez próbę multiperspektywnego spojrzenia wynikającego z szeroko zrelacjonowanych stosunków polsko-niemieckich, a także przez ujęcie szeregu zagadnień z punktu widzenia historii społecznej.

DO NABYCIA:

- w księgarniach naukowych Domu Książki,
- w Instytucie Zachodnim, 61-772 Poznań, Stary Rynek 78/79 (także za pobraniem pocztowym).

